

Mindenkinek joga van élni, mondták a hallgatók, és úgy lenne jó, ha az élőlények természetes környezetükben és nem abból kiszakítva élhetnének. De ez a civilizáció mai fokán már lehetetlen.

A hallgatók nagyon expresszívnek találták a történetet. Szomorú valóságátartalma valóban sokkoló hatású. S Andersent bármilyen nyelven olvashatjuk, amit itt leírt, a föld bármely pontján igaz. Az ember felelőssége a földi élet fennmaradásáért egyetemes érvényű. És ez nemcsak azt jelenti, hogy vigyáznunk kell a természetre, hanem azt is, hogy vigyáznunk kell magunkra és egymásra is, mert hajlamosak vagyunk elfeledkezni arról, hogy mi, emberek is a természet részei vagyunk, nem pedig felettesei, urai.

Vegyük észre, milyen törekeny minden, ami él. Egy pillanat műve, míg meghalunk (lásd tulipánok, madár).

Mit tehetünk addig, amíg élünk?

Örüljünk az életnek, lássuk meg az egyszerű szépséget is! Ha a gyermekeket sikerül arra nevelni, hogy értelmes tevékenységet találjanak a természetben, nem fognak azon sírálni, hogy kevés a disco, és nincs hol szórakozni, hogy unalmas az életük.

Ez a mese toleranciára is tanít. Arra, hogy elfogadjuk: a másik, a más fajta élőlény is fontos, és ugyanolyan joga van az élethez, mint önmagunknak.

„Sok ilyen mesét kellene olvasniuk a gyerekeknek, mert megváltozna a természethez való viszonyuk. Ezek a mesék a többi emberhez való kapcsolataikat is jó irányba formálnák” – foglalta össze az egyik hallgató.

Végezetül hadd ajánljam még egyszer a kollégák szíves figyelmébe ezt a nem csak nyelvileg izgalmas történetet Petőfi Sándor szavaival, aki hasonlóképpen, mint Andersen, több mint 100 évvel ezelőtt észrevette, amit sokan ma sem akarnak látni:

„S ki tudja: az illat vajon
Nem a virág beszéde- e?
Csakhogy nem értjük, nem hat át
Testünkön lelkünk fülbe;”

(Petőfi: *A Virágok*)

IRODALOM

1. H. C. Andersen: Märchen, Insel Verlag 174–179. Das Gänseblümchen.
2. H. C. Andersen: Andersen összes meséje. Videopont Kft. Budapest, 1995. 87. oldal

DR. JENEI TERÉZ
BGYTF Tanítóképző Intézet
Nyíregyháza

Az ifjúsági nyelv mint stíluseszköz Gion Nándor A kárókatona még nem jöttek vissza című regényében

„– Miféle hülyeséget találtál ki már megint?
– Dolgom van. Nem jöhetnek délutánonként.
Mellbe taszítottam Burai J.-t.

– *Ide figyelj! Megbeszéltük, hogy egész héten a rajzokat fogjuk csinálni. Ne okoskodj itt nekem, mert megjárhatod. Nem lehet más dolgod.*

– *Gergiánnak kell segítenem – mondta Burai J. – Megkezdjük a torony építését.*

– *Ó, a torony! – röhögött Hodonicki Oszkár. – Marhaság!” (68)* – többnyire így társalognak Gion Nándor ifjúsági regényének kamaszhősei. A kiemelt szavak, kifejezések mellett a Magyar értelmű kézisztórtárban a durva vagy a bizalmas stílusminősítést találjuk. Felmerülhet az olvasóban a kérdés, helyénvaló-e ezek használata egy fiatal olvasóknak szánt irodalmi műben. A válasz egyértelműen igen, hisz a stílus legfontosabb követelménye az adekvátság, a kifejezőmód akkor jó, ha összhangban van a tartalommal, a beszédhelyzettel, a közlés céljával és a közlemény műfajával.

A kárókatonák még nem jöttek vissza című ifjúsági regény egy tragédiába torkolló kamaszkori nyár eseményeit idézi fel. A mű két idősíkját, a jelent és a múltat az elbeszélő személye kapcsolja össze. Egy felnőtt férfi, Tamás visszatér gyermek- és ifjúkora színhelyére, s az „eltűnt idő nyomában” emlékek után kutat. A vágóhíd romjai, a nádas, a folyópart, a Gergián-tanya, egy gyermekkori barátal való találkozás hatására elindul az emlékezési folyamat, s az olvasó előtt megelevenedik az a bizonyos nyár...

A regény főszereplői tizenhárom-tizennégy év körüli gyerekek, négy fiú és egy lány: Virág Péter, Hodonicki Oszkár, Burai J., Bognár Aranka és az elbeszélő, Tamás. Az író a fesztelen társalgás és az ifjúsági nyelv irodalmilag stilizált felhasználásával kiválóan imitálja a serdülők beszédmodorát. A jellegzetes nyelvhasználat nemcsak a kamaszok párbeszédeiben van jelen, hanem a narrátori közlést is uralja. A felnőtt férfiban annyira elevenen élnek az emlékek, hogy ifjúkori önmagával azonosulva kamaszszemszögből adja elő a történetet.

Az ifjúsági nyelv elnevezés több mint harminc éve él a nyelvészeti szakirodalomban. Kovalovszky Miklós használta elsőként 1963-ban a Valóság című folyóirat 5. számában megjelent cikkében. A Nyelvművelő kézikönyv jellemzése szerint „napjaink egyik legfontosabb, legnagyobb hatású és leggyorsabban fejlődő nyelvi rétege az ifjúsági nyelv. Jelentőségében természetesen nem vetekedhet sem a köz- és irodalmi nyelvvel, sem a nyelvjárásokkal, sem pedig a szaknyelvekkel, a csoportnyelvek között azonban – a nagyvárosi nyelvhez és részben még a sportnyelvhez hasonlóan – megkülönböztetett figyelem, kiemelkedő hely illeti meg.” (968).

Az ifjúsági nyelvet általában a csoportnyelvek vagy a rétegencyelvek közé sorolják. Ezeknél elfogadhatóbb azonban Sebestyén Árpád rendszerezése. Ő a társadalmi nyelvváltozatokon belül az ifjúsági nyelvet az életkori nyelvváltozatokhoz sorolja a gyermeknyelvvél, a diáknyelvvél és a katonai nyelvvél együtt, és a szocializációs folyamat átmeneti nyelvének tekinti.

Az ifjúsági nyelvváltozat kialakulásának társadalmi alapja az elkülönülés. A fiatalok önállóságukat, különállásukat, egy-egy csoporthoz való tartozásukat akarják bizonyítani azzal, hogy másként beszélnek. Az ifjúsági nyelvre más nyelvváltozatok közül legnagyobb hatással a tolvajnyelv (argó, jassznyelv) van. „A fiatalság elégedetlen mindazzal, ami megszokott, régi, s lelkesedik az újért, vonzódik a szokatlanhoz, rendkívülihez, szabálytalanhoz. Ez magyarázza a fiatalok érdeklődését, sőt rokonszenvét a társadalmon kívüli és alatti rétegek iránt, ezért tetszik és imponál nekik minden vagányság” (67) – írja Kovalovszky Miklós. A konvenciók elleni lázadással – amely a viselkedésben, öltözködésben, hajviseletben is megnyilvánul – magyarázható az érdes, hányaveti, esetenként cinikus nyelvi magatartás. De a nyelvi durvaságok használatának hátterében sokszor helytelen felnőttmagatartás-minták követése áll. A kamasz ezzel akarja környezetének tudomására hozni: már nem vagyok gyerek, beszélhetek csúnyán is, éppen úgy, mint ti. Máskor a nyelvi hányavetiség álarc, a serdülő ezzel leplezi, palástolja érzelmeit – különösen a kamasz fiúkra jellemző, hogy szégyellik érzéseiket –, nehogy a fiúk és barátok gyengének, gyerekesnek tartsák.

A regényben a fiúk beszédét a feszleten társalgásra jellemző bizalmas, valamint a durva stílusárnyalatú szavak uralják: *nyomorgat, henceg, bepöfög, lepuskáz, vihog, kicaplattunk, vigyorgott, faltuk, pepecselt, elkutyagolt, okoskodik, szajkózod, nyomultunk, fesselegtünk, fejbekölint, lefetyel, okvetetlenkedik, heherézik, röhög, rühelltünk, csámcsog, fickó, pofa, hecc, bűdösbanka, toronyhis-*

tória, marhaság, bagólé, herce-hurca, fosógém. A legsűrűbben a fene szót használják változatos jelentésekben. Az állítás vagy kérdés nyomatékositásának kifejezésére: „Fenét van dolgod!” (16), „Mi a fenét csináltak?” (91), „Mi a fenének az a torony?” (60), (16), bosszúság és szitkozódás kifejezésére: „Menjen a fenébe!” (99), „A fene egye meg!” (35). Jelzőként leggyakrabban az *átok*, *pocsék*, *ronda*, *marha vacak* szavak szerepelnek: az az *átok Toma Gyuri, pocsék film, marha vastagok, az a vacak torony, ronda neve* volt. Két esetben fokozó értelmű *tök*- előtagú összetett szó is előfordul: *töksörét, tökrészeg*.

Képes kifejezések és szólások is élénkítik a kamaszok beszédét, ezeknek erős hangulati hatásuk van: „Nézzétek, hogy be van rezelve!” (13), „Megmentettük a bőrdet” (14), „Ellátom a baját!” (21), „Most láttam először elanyátlanodni.” (24), „Nyakon ragadta Hodonicki Oszkárt, és úgy megpendítette...” (79), „dagasztottuk a latyakot” (102). A hasonlatok nemcsak a szemléleteség eszközei, hanem irónia és önírónia is tükröződik bennük: „Burai J. prűszkölt, mint a sarokba szorított macska” (12), „ha valamelyiket elkapom egymagában, akkor bezzeg nyűszít, mint a kutya” (15), „Földhöz csapnálak, mint egy békát” (21), „Szemei kigúvadtak, mint két golyó” (77), „Gergián kihessegetett bennünket, mint a csirkéket” (82), „Csörtettünk a nádasban, mint egy megvadult malaccsorda” (102), „Ne pattogj, mint a vizitetű” (105).

A társalgási nyelvre, a fiatalok nyelvhasználatára jellemző a töltelékszavak használata. A regény gyermekszereplői is gyakran kezdik így mondataikat: „Elég az hozzá, hogy azok hárman csak hamar elkörtödtak onnan” (13), „Szóval jó csöndes hely volt így délelőttönként a vágóhid” (25), „Hát ugrásoknak éppen nem lehetett nevezni” (97). Ugyancsak az igénytelenebb nyelvhasználatra jellemző a *mi* kérdő névmás alkalmazása ugye jelentésben, és a kicsoda annak a dolognak a helyettesítésére, amit nem tudunk vagy nem akarunk megnevezni: „Most aztán berezeltél, *mi*?” (1), „Jó film, *mi*?” (14), „Most láttuk csak, hogy a vágóhid falait milyen vastagon borítja a vörös festékmáz vagy *micsoda*” (65). A kamaszok pongyola beszédében nyelvhelyességi hibák is előfordulnak. Elvéve erre is akad példa a vizsgált műben. Helytelen a többes szám használata a *mindenféle* és a *többi* jelzők után: *mindenféle állatokat és madarakat, a többi vízimadarak*. Néhány esetben találkozunk kifogásolható igekötőhasználattal is: *letárgyaltuk, kiterveztük*.

Az ifjúsági nyelv és a beszédszerű könnyedség legszemléletesebb példája a regényben az a szövegrészlet, amikor Tamás, a kamasz-narrátor az Éhes ingovány című film tartalmát meséli el:

„Kis hajón utazott az expedíció egy széles folyón, bepöfögtek mélyen az őserdőbe, ahol különféle méréseket végeztek, és különféle dolgok történtek velük. Egy jószágos öreg tudós vezette az expedíciót, és volt két ifjú segítőtársa is, szintén tudósok, az egyik szőke hajú, nyílt szívű fickó, akit mindenki csak Bobnak nevezett, és egy másik, akit Harrisnek hívtak, és akiről már öt kilométerről lerítt, hogy sötét gazember. Eddig még rendben lett volna minden, de az öreg tudós volt egy Patricia nevű lánya is, aki kétpercenként váltogatta a ruháit, szebbnél szebb ruhákba öltözött ott a dzsungel közepén, ezenkívül hárompercenként sikoltozott, mert folyton megjárd valamitől, közben úgy tett, mintha nem venné észre, hogy a nyíltszívű Bob és a sötét lelkű Harris egyaránt szerelmes belé. Már a legelején tudtam, hogy itt minden Patricia körül forog majd, márpedig az olyan kalandfilm, amelyben minden egy nő körül forog, fabatkát sem ér. Voltak ugyan mások is azon a hajón, néhány tengerész, aztán egy csomó bennszülött, de ezekről mindjárt látszott, hogy nem sok beleszólásuk lesz az ügyek alakulásába. El is pusztultak majdnem mindahányan, ki vízbe fulladt, kit kígyó mart meg, legtöbbször pedig a Harris nevű pofa takarította el alattomosan és titokban, miközben minduntalan Bobra próbálta kenni a disznóságokat. Fárasztó trükkjei voltak ennek a Harrisnek, kilyukasztotta a hajó oldalát, vízbe dobta az élelmet, elrejtette a gyógyszereket, sóvárogva bámulta a sikoltozó Patriciát, és végül még az öreg tudóst is el akarta tenni láb alól, de ezt Bob az utolsó pillanatban megakadályozta. Ekkor Harris elpuccolt az őserdőbe, a hajón csak az öreg tudós maradt lányával meg leendő vejével, Bobbal, és velük volt még az utolsó szál bennszülött szolga, aki hihetetlenül tisztességes és hűséges bennszülött volt” (15-16).

Az összefoglalóból nem derül ki, mikor, hol játszódik a cselekmény, s az sem, hogy mennyi időt ölel fel. A kamasz fiút csak a szereplők, az események érdeklik, számára a tetteket kiváltó okok nem fontosak. (Kalandfilmről lévén szó talán ezek nem is olyan lényegesek.) Az elbeszélő végig fölényes. A jellemelek egysíkúsága miatt Tamás túl egyszerűnek, mesésnek tartja a történetet. Már az első percekben kiderül, hogy Bob „nyiltszívű fickó”, Harrisről pedig már „öt kilométerről leritt, hogy sötét gazember”. Az elbeszélő értékítéletét a *fickó* jassznyelvi szó és az *öt kilométerről leritt* pejoratív túlzás fokozza. A film azonban mégsem ettől igazán „pocsék”. Az elutasítás, nemtetszés igazi magyarázata egy lekicsinylő túlzást is magában foglaló kinyilatkoztatásszerű megállapítás: „az olyan kalandfilm, amelyben minden egy nő körül forog, fabatkát sem ér”. Tipikus kamaszfiú-ítélet tükröződik ebben, hisz köztudomású, hogy a serdülők éppen a másik nem iránti fokozott érdeklődésüket akarják leplezni azzal, hogy elutasítóan, lekezelően, lenézően beszélnek a lányokról és a szerelemről. A filmbeli Patricia iránti megvetést leginkább a túlzások fejezik ki: „kétpercenként váltogatta a ruháit”, „hárompercenként sikoltozott”. Irónia és gúnys is érződik Tamás szavaiban: „úgy tett, mintha nem venné észre, hogy a nyiltszívű Bob és a sötétlelkű Harris egyaránt szerelmesek belé”. A narrátor közömbösen számol be a hajón tartózkodó tengerészek és bennszülöttek haláláról: „ki a vízbe fulladt, kit kígyó mart meg, legtöbbjüket pedig a Harris nevű pofa takarította el.” A közöny oka egyrészt az érzelmek leleplezése (nehogy azt higgyük, hogy félt, vagy sajnálta őket), másrészt a fölény. Tamás a kalandfilmek logikáját kiválóan ismerő mozinézőként némi malíciával állapítja meg: „ezekről mindjárt látszott, hogy nem sok beleszólásuk lesz az ügyek alakulásába”. A jassznyelvi szavak és kifejezések fokozzák a kamasz-elbeszélő vagány cinizmusát: *pofa, takarította el, disznóságokat, el akarta tenni láb alól, elpuccolt*.

A felsorakoztatott nyelvi példák és a vizsgált szövegrészlet a serdülő fiúk beszédstílusának érdekességét, esetenkénti durvaságát szemléltetik. A hányavetiség és a nyelvi darabosság mögött azonban mély érzések rejlenek. A kamaszok leplezett érzelmei a rabságban tartott kárókatónák kiszabadítása és a toronyépítés kapcsán törnek felszínre. Ez azonban nyelvíleg nem fejeződik ki, csak a tetteken, az ismétlődő jellem – megnyilatozásokon keresztül válik sejtethetővé, ismertté az olvasó számára.

Gion Nándornak az ifjúságra jellemző beszédmód felhasználásával sikerül valós gyermekfigurákat teremtenie és hangulatilag maradéktalanul visszaadnia a kamaszkort. A szereplők hitelességének megteremtésében éppen a nyelvnek van a legnagyobb szerepe, az ifjúságra jellemző nyelvhasználat tehát a regény legfontosabb stílusalakító tényezője.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Gion Nándor: A kárókatónák még nem jöttek vissza. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.

Nyelvművelő kézikönyv I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.

Kovaloszky Miklós: Az ifjúság nyelvéről. Valóság, 1963. 5. sz. 66-75.

Sebestyén Árpád: A belső nyelvtípusok néhány kérdéséről. In: A magyar nyelv belső rétegződése. Szerk. Kiss Jenő és Szűts László. Budapest, 1988. 117-118.